

INGLIZ VA O‘ZBEK TILIDA TRANSPORT VOSITALARINING NOMLANISHI

Muallif: **Bo‘riboyeva O‘g‘iloy**

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

FTO‘ (Ingliz filologiya) 25-23 guruh talabasi

Tel: +998 97 064 81 07

Email: *boriboyevaogiloy607@gmail.com*

Ilmiy rahbar: **Sobirov Otabek Qodirovich**

Email: *otabeksobirov774@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida transport vositalarining nomlanishi, ularning leksik-semantik xususiyatlari, qo‘llanish doiralari hamda tarjima jarayonidagi farqlari yoritiladi. Har ikki tilda transport atamalari tarixiy taraqqiyot, madaniy muhit va texnik rivojlanish bilan bog‘liq holda shakllangan bo‘lib, ayrim nomlar mazmunan uyg‘un, boshqalari esa milliy-madaniy omillar tufayli farqlanadi. Maqolada yer, havo, suv va maxsus texnik transport vositalarining nomlari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, ingliz tilidagi ayrim transport birliklarining o‘zbek tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri muqobili bo‘lmagan holatlar ham yoritiladi. Tadqiqot natijalari til o‘rganuvchilar, tarjimonlar va filologiya yo‘nalishidagi talabalar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Аннотация: В данной статье рассматривается наименование транспортных средств в английском и узбекском языках, их лексико-семантические особенности, сферы употребления и различия в переводе. Транспортные термины обеих языков формировались под влиянием исторического развития, культурной среды и технического прогресса. В работе проводится сравнительный анализ названий наземного, воздушного, водного и специального транспорта. Также описываются случаи, когда английские транспортные единицы не имеют прямого аналога в узбекском языке. Результаты исследования могут быть полезны студентам, переводчикам и специалистам в области лингвистики.

Abstract: This article examines the naming of transportation vehicles in English and Uzbek, focusing on their lexical-semantic features, usage, and translation differences. The terminology of both languages has been shaped by historical development, cultural factors, and technological progress. The study presents a comparative analysis of land, air, water, and special-purpose transport names. It also explores cases where certain English transportation terms do not have direct equivalents in Uzbek. The findings are useful for language learners, translators, and students studying linguistics and comparative lexicology.

Kalit soʻzlar: transport, leksika, nomlanish, tarjima, avtomobil, havo transporti, suv transporti, texnik terminlar.

Ключевые слова: транспорт, лексика, наименование, перевод, автомобиль, воздушный транспорт, водный транспорт, технические термины.

Keywords: transport, vocabulary, naming, translation, automobile, air transport, water transport, technical terms.

Kirish. Transport vositalarining nomlanishi til leksikasining eng muhim qatlamlaridan biridir. Chunki transport insoniyat taraqqiyoti, iqtisodiy rivojlanish va kundalik hayotning ajralmas qismiga aylangan. Har bir tilda transport vositalarining nomlari tarixiy jarayonlar, madaniy anʼanalar, texnik yangiliklar va jamiyat taraqqiyoti bilan bogʻliq holda shakllangan. Ingliz tili dunyo miqyosida ilm-fan, texnika va kommunikatsiyaning asosiy tillaridan biri boʻlganligi sababli, transport terminologiyasi boy va xilma-xildir. Oʻzbek tilida esa transport atamaları asosan oʻzlashma va qadimiy turkiy ildizlarga ega boʻlib, zamonaviy texnik vositalar kirib kelishi bilan yangidan shakllangan birliklar ham talaygina.

Ingliz tilida car, bus, train, plane, ship kabi umumiy transport nomlari mavjud boʻlsa, ularning har biri turli ixtisoslashgan koʻrinishlarga ega: SUV, sedan, tram, helicopter, submarine, cargo ship va boshqalar. Oʻzbek tilida ham avtobus, poyezd, samolyot, kema, yengil mashina kabi asosiy nomlar mavjud. Ammo ayrim transport turlari ingliz tilida juda aniq tasniflangan boʻlsa, oʻzbek tilida koʻproq umumiy nomlar bilan ataladi. Misol uchun, ingliz tilidagi SUV, minivan, pickup, convertible kabi koʻrinishlarning oʻzbekcha aniq, barchani qamrab oladigan bir soʻzli muqobili mavjud emas.

Transport vositalarining nomlari semantik jihatdan ham tahlil qilishga arziydi. Ingliz tilidagi koʻplab transport atamaları metaforik yoki funksional maʼnoga ega boʻlib, ular texnik rivojlanish jarayonida shakllangan. Masalan, bullet train — “oʻqdek tez poyezd”, hovercraft — “havoda sirgʻanuvchi kema”, jet — “reaktiv samolyot”. Oʻzbek tilida esa odatda izohli yoki tarjima asosidagi nomlar qoʻllanadi: “tezyurar poyezd”, “reaktiv samolyot”, “katamaran” kabi.

Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va oʻzbek tillarida transport nomlarining oʻxshash va farqli jihatlarini ilmiy asosda tahlil qilish, ularning semantik va struktur xususiyatlarini solishtirishdan iborat. Tadqiqot til oʻrganuvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega boʻlib, transport terminlarini toʻgʻri qoʻllash, tarjima qilish va tushunish jarayoniga yordam beradi.

Asosiy qism. Transport vositalarining nomlanishi ikki tilda turlicha asoslar — semantik, funksional, texnik va tarixiy omillar bilan bogʻliq. Ingliz va oʻzbek tillaridagi transport birliklari qiyosiy tahlili ushbu farqlarni yaqqol koʻrsatadi.

1. Yer transporti (Land transport)

Ingliz tilida avtomobillar juda aniq tasniflanadi:

- sedan — yengil avtomobil
- SUV — yo‘ltanlamas
- pickup truck — yuk tashuvchi yengil mashina
- convertible — usti ochiladigan mashina
- minivan — oilaviy mikroavtobus

O‘zbek tilida esa aksariyat hollarda “yengil mashina”, “yo‘ltanlamas”, “pikap” kabi o‘zlashma birliklar qo‘llanadi. Aniq tasnif tizimi ingliz tilidagidek keng emas.

Avtobuslar guruhida ingliz tilida coach, double-decker, shuttle bus, school bus kabi farqlanishlar mavjud bo‘lsa, o‘zbek tilida umumiy “avtobus” so‘zi bilan ataladi, zarur bo‘lsa sifatlovchilar qo‘shiladi: “qavatli avtobus”, “maktab avtobusi”.

2. Temir yo‘l transporti (Rail transport)

Ingliz tilida train, tram, metro, light rail kabi tushunchalar mavjud.

Bullet train, freight train, steam locomotive kabi maxsus turlari ham bor.

O‘zbek tilida ham “poyezd”, “tramvay”, “metro” mavjud bo‘lsa-da, “tezyurar poyezd” inglizchadagi bullet training to‘liq ekvivalenti emas, chunki ingliz tilidagi birlik ko‘proq texnik imkoniyatni bildiradi.

3. Havo transporti (Air transport)

Ingliz tilida havo transporti terminlari juda boy:

airplane, jet, helicopter, glider, airship, hot-air balloon.

O‘zbek tilida esa:

“samolyot, vertolyot, dirijabl, havo shar”.

Ammo jet, aircraft, private jet kabi birliklarning o‘zbek tilida kontekstga qarab tarjima qilinadigan bir necha variantlari mavjud.

4. Suv transporti (Water transport)

Ingliz tilida ship, boat, yacht, submarine, ferry, cruise ship kabi atamalar ishlatiladi.

O‘zbek tilida:

“kema”, “qayiq”, “yaxhta”, “parom”, “suv osti kemasi”.

Biroq ingliz tilida ship va boat bir xil emas, o‘zbek tilida esa ular ko‘pincha bir xil “kema” deb yuritiladi.

5. Maxsus texnik transport

Ambulance, fire truck, tow truck, garbage truck, forklift, tractor kabi birliklar ingliz tilida aniq nomlanadi.

O‘zbek tilida:

“tez yordam mashinasi, yong‘in mashinasi, evakuator, chiqindi tashuvchi mashina, yuk ko‘taruvchi texnika”.

Semantik farqlardan biri — ingliz tilida qisqa, ixcham nomlar, o‘zbek tilida esa ko‘proq izohli nomlar qo‘llanishidir.

Xulosa. Ingliz va o'zbek tillarida transport vositalarining nomlanishi qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida transport terminologiyasi ancha keng, texnik tasnifi esa chuqur va tizimli. Bu ingliz tilining global miqyosda texnik va ilmiy muloqot tili sifatidagi mavqei bilan bog'liq. O'zbek tilida esa transport atamaları tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan bo'lib, ko'pchilik zamonaviy transport vositalari nomlari boshqa tillardan o'zlashgan.

Tahlil natijalariga ko'ra, ingliz tilidagi ko'plab transport nomlarining o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri bir so'zli muqobili mavjud emas. Bu esa tarjima jarayonida kontekstga asoslangan yondashuvni talab qiladi. O'zbek tilida ko'pincha izohli iboralar orqali aniq ma'no beriladi, ingliz tilida esa qisqa va mutaxassislikka oid terminlar qo'llanadi.

Transport nomlarining shakllanishi semantik jihatdan ham farq qiladi. Ingliz tilidagi bullet train, hovercraft, cruise ship kabi birliklar metaforik yoki funksionallik asosida nomlangan. O'zbek tilida esa ular ko'pincha tavsiflovchi tarzda tarjima qilinadi.

Maqola natijalari shuni ko'rsatadiki, transport terminologiyasini mukammal o'rganish til o'rganishda muhim bo'lib, ayniqsa tarjimonlar uchun zarur. Ingliz tilidagi texnik atamalarni o'zbek tiliga moslashtirish jarayoni kelajakda yanada tizimlashtirilishi mumkin. Ushbu mavzu bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar bajarilishi transport leksikasini chuqur o'rganish va uning o'zbek tilidagi variantlarini boyitishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidov N. O'zbek tilida leksikologiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2018. – 256 b.
2. Qodirov A. Til va jamiyat: transport terminlari. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 198 b.
3. Crystal D. Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge, 2019. – 485 p.
4. Murphy R. Vocabulary in Use. – Cambridge University Press, 2020. – 310 p.
5. Leech G., Svartvik J. English Vocabulary and Meaning. – Routledge, 2017. – 412 p.
6. Oxford Dictionary of Transport Terms. – Oxford University Press, 2021. – 540 p.